

مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

سیاست تجاری عمان

خرداد ۱۴۰۲

شناسنامه گزارش

عنوان:

سیاست تجاری عمان

مدیریت اقتصاد کلان و آینده پژوهی

تاریخ انتشار: خرداد ۱۴۰۲

واژه‌های کلیدی: سیاست تجاری، چندجانبه‌گرایی، موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای، خصوصی‌سازی، سند

چشم‌انداز عمان ۲۰۴۰

نشانی: تهران، خیابان طالقانی، نبش خیابان شهید موسوی (فرصت)، پلاک ۱۷۵

فهرست مطالب

۵	خلاصه کاربردی
۷	مقدمه
۸	عمان در یک نگاه
۹	سیاست تجاری و اقتصادی عمان
۱۴	ارزیابی سیاست تجاری عمان
۲۰	روابط تجاری ایران و عمان
۲۴	جمع‌بندی و توصیه‌های سیاست‌گذاری

خلاصه مدیریتی

- ✓ نظر به دیدگاه مثبت دستگاه سیاست خارجی ایران به عمان و رویکرد سیاست‌های تجاری باز، پتانسیل زیادی برای توسعه روابط اقتصادی دوجانبه وجود دارد. با این حال، بسیاری از ظرفیت‌های دو کشور برای توسعه تجارت محقق نشده است.
- ✓ در پاسخ به ضرورت اصلاحات ساختاری و مالی و در راستای مقابله با پیامدهای منفی کرونا، عمان طرح استراتژیک چشم انداز عمان ۲۰۴۰ را با هدف گسترش بخش خصوصی غیرنفتی و ایجاد شغل تدوین کرده است.
- ✓ مهمترین شرکای عمان در حوزه صادرات شامل امارات متحده عربی، قطر، عربستان سعودی و هند هستند. در مقابل، امارات متحده عربی، چین، هند، قطر و عربستان سعودی جایگاه نخست را در حوزه واردات به خود اختصاص داده‌اند.
- ✓ عمان از سال ۲۰۰۰ به سازمان تجارت جهانی پیوسته و قواعد نظام تجاری چندجانبه را در کانون سیاست تجاری خود قرار داده است.
- ✓ اهمیت سیاست تجاری عمان در وابستگی بالای این کشور به تجارت است؛ سهم تجارت از تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۱۹ به میزان ۸۱٫۵ درصد بوده است.
- ✓ سیاست تجاری و ساختار اقتصادی عمان متأثر از چندجانبه‌گرایی و موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای، خصوصی‌سازی و سند چشم‌انداز ۲۰۴۰ است.
- ✓ عمان موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای را به عنوان مکمل نظام تجاری بین‌المللی چندجانبه و نه جایگزین آن در نظر می‌گیرد.
- ✓ سند چشم‌انداز ۲۰۴۰ عمان، ۱۲ اولویت ملی را چنین معرفی کرده است: آموزش، یادگیری، پژوهش علمی و قابلیت‌های ملی، سلامت، شهروندی، هویت، میراث و فرهنگ ملی، سلامتی و حمایت اجتماعی، رهبری و مدیریت اقتصادی، متنوع سازی اقتصادی و پایداری مالی، بازار کار و استخدام، بخش خصوصی، سرمایه‌گذاری و همکاری بین‌المللی، توسعه استانداردها و شهرهای پایدار، منابع طبیعی و محیط زیست، سیستم نظارتی، حقوقی و قانونی، اداره بخش‌های اجرایی، منابع و پروژه‌های دولت.
- ✓ بر مبنای این سند، برنامه‌های اقتصادی دولت باید همگام با استانداردهای روز محیط زیستی دنیا بوده و حاصل آن نیز فراگیر و موجب انسجام اجتماعی و به طور خلاصه، توسعه اقتصادی عادلانه و پایدار باشد.
- ✓ هدف سند ۲۰۴۰ عمان تحقق ۵ درصد رشد سالیانه تولید ناخالص داخلی، افزایش ۱۰ درصدی سهم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از آن، رسیدن سهم بخش غیرنفتی به بیش از ۹۰ درصد و ایجاد ۴۰

درصد اشتغال در بخش خصوصی است.

- ✓ در حوزه واردات، تعرفه‌های اعمال شده کامله الوداد در کشور عمان مبتنی بر تعرفه‌های عمومی شورای همکاری است که بین صفر تا پنج درصد متغیر است و تنها شامل برخی کالاها که به دلایل مذهبی و بهداشتی استثنا شده‌اند نمی‌شود. همچنین عمان هیچگونه تعرفه یا مالیاتی را بر صادرات وضع نکرده است و هیچگونه یارانه صادراتی نیز در عمان ارائه نمی‌شود؛ تنها در برخی از مناطق ویژه اقتصادی مشوق‌هایی برای صادرات وجود دارد.
- ✓ کشاورزی، حمل‌ونقل و لجستیک و گردشگری از جمله بخش‌های پیشران در راستای متنوع‌سازی اقتصاد عمان در نظر گرفته شده‌اند.
- ✓ عمان دهمین شریک ایران در حوزه صادرات است و در حوزه واردات در جایگاه دوازدهم قرار دارد.
- ✓ موافقت‌نامه بازرگانی ایران و عمان، موافقت‌نامه تشویق و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری، موافقت‌نامه اجتناب از اخذ مالیات مضاعف، موافقت‌نامه کشتیرانی بازرگانی، موافقت‌نامه بین‌المللی تاسیس کربور بین‌المللی ترانزیت کالا و مسافر و موافقت‌نامه عشق‌آباد مهم‌ترین توافقات ایران و عمان در حوزه‌های تجاری، مالی، حمل‌ونقل و لجستیک هستند.
- ✓ در حال حاضر اتباع ایران همچون سایر کشورها از امکان سرمایه‌گذاری در عمان بدون شریک عمانی برخوردار هستند.
- ✓ ورود شرکت‌های ایرانی به اقتصاد و بازار عمان ضمن ایجاد امکان بهره‌مندی آن‌ها از توافقات تجارت آزاد بستری برای رهایی از قید تحریم‌ها علیه اقتصاد ایران ایجاد می‌کند.
- ✓ بخش‌های شیلات و معدن می‌توانند زمینه همکاری‌های اقتصادی بلند مدت ایران و عمان باشند.

مقدمه

عمان یکی از کشورهای بزرگ شبه جزیره عربی است که در لبه غربی و شمالی آن قرار گرفته است و با مساحت ۳۰۹۵۰۱ کیلومتر مربع و جمعیت ۴٫۸ میلیون نفر بعد از عربستان سعودی بزرگترین کشور شبه جزیره به شمار می‌رود. این کشور در حال حاضر به عنوان یکی از اقتصادها و جوامع رو به رشد منطقه در نظر گرفته می‌شود و با امید به زندگی ۷۸ سال در ۲۰۱۹ و نرخ مهاجرت منفی ۲۰ هزار نفر، یکی از مقاصد جذاب مهاجران و سرمایه‌گذاران بوده است. شاخص سرمایه انسانی عمان^۱ ۰٫۶ درصد و سرانه تولید ناخالص داخلی این کشور ۱۹۵۰۹ دلار بوده است. همچنین تورم بر مبنای بهای کالاهای مصرفی به ۱٫۵ درصد (در سال ۲۰۲۱) و نرخ بیکاری نیز ۳٫۱ درصد رسیده است. ۱۰۰ درصد جمعیت عمان به الکتریسیته دسترسی دارند (تولید الکتریسیته عمان از منابع تجدیدپذیر صفر است)^۲ و ضریب نفوذ اینترنت نیز در این کشور ۹۵ درصد است.^۳

عمان کشوری با ثبات سیاسی بالا در منطقه است و در زمره محدود کشورهای عربی منطقه است که همواره روابط حسنه‌ای با ایران داشته و در مناقشات منطقه‌ای و بین‌المللی ایران نقش میانجی را ایفا کرده است. دو کشور، پیوندهای تاریخی و فرهنگی عمیقی نیز با یکدیگر دارند. همچنین، به لحاظ اهمیت این کشور برای دستگاه سیاست خارجی ایران و سیاست‌های تجاری باز آن، پتانسیل زیادی برای توسعه روابط اقتصادی دوجانبه وجود دارد. با این حال، بسیاری از ظرفیت‌های دو کشور برای توسعه تجارت محقق نشده است. این گزارش، تلاش می‌کند با معرفی و ارزیابی سیاست تجاری عمان و ارائه یک تصویری خلاصه از روابط تجاری موجود میان دو کشور، چارچوبی کلی برای شناخت بیشتر ظرفیت‌های تجاری دو کشور فراهم کند.

1- HCI

۲- برق تولید شده در نیروگاه‌های آبی از این آمار استثنا هستند.

3- World Bank (<https://data.worldbank.org/country/oman>)

عمان در یک نگاه

سال ۲۰۲۰ یک نقطه عطف در تاریخ معاصر کشور عمان محسوب می شود، از این جهت که این کشور شاهد جابه‌جایی قدرتی بود. سلطان هیثم بن طارق در ژانویه ۲۰۲۰ و به دنبال درگذشت سلطان قابوس بر تخت نشست و یکی از برنامه‌های اصلی وی، اصلاحات ساختاری و مالی برای مقابله با آسیب‌های اقتصادی ناشی از نوسانات بهای نفت، کنترل پیامدهای جدی همه‌گیری کووید-۱۹ و کاهش شدید بهای نفت به دنبال آن بوده است. عمده این برنامه‌ها در قالب طرح استراتژیک چشم انداز عمان ۲۰۴۰ به دنبال گسترش بخش خصوصی غیرنفتی و ایجاد شغل است.^۱

عمان در سال ۲۰۲۱ توانست تولید ناخالص داخلی خود را با رشدی ۳٫۱ درصدی نسبت به سال قبل از آن، به ۸۸٫۱۹ میلیارد دلار برساند. جریان خالص سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این کشور نیز در سال ۲۰۲۱ به ۴٫۱ درصد از تولید ناخالص داخلی رسید. ^۲ بر مبنای پیش‌بینی‌های صندوق بین‌المللی پول، اقتصاد عمان در سال ۲۰۲۳ شاهد نرخ رشد ۴٫۱ درصدی و تورم ۱٫۹ درصدی خواهد بود، در حالی که این اعداد در ۲۰۲۲ به ترتیب برابر با ۴٫۴ و ۳٫۱ درصد بودند.^۳

بخش انرژی در این کشور ۵۰ درصد از تولید ناخالص داخلی و ۷۵ درصد از درآمدهای صادراتی عمان را در بر می‌گیرد. بزرگترین سرمایه‌گذار خارجی در عمان بریتانیا است و این کشور میزبان بخش عمده‌ای از توریست‌ها و نیز ۷۰۰۰ متخصص بریتانیایی است.^۴

پنج قلم صادرات نخست عمان بر مبنای آمارهای سال ۲۰۲۰ به ترتیب شامل نفت، مواد شیمیایی و پتروشیمی مانند پروپان مایع و اوره، و خودرو بوده است. در مقابل، مهمترین واردات این کشور نیز شامل نفت پتروشیمی، خودرو، سیستم‌های ارتباط رادیویی و تلفنی، سنگ معدن و کنستانتره آهن بوده است. مهمترین مقاصد صادراتی عمان نیز در همین سال شامل امارات متحده عربی (۱۰٫۹ درصد)، قطر (۶٫۲۸ درصد)، عربستان سعودی (۴٫۴ درصد) و هند (۳٫۰۲ درصد) و در مقابل، مهمترین مبادی وارداتی این کشور نیز شامل امارات متحده عربی (۳۶٫۸ درصد)، چین (۷٫۰۳ درصد)، هند (۶٫۶۲ درصد)، قطر (۴٫۹۸ درصد) و عربستان سعودی (۴٫۸۹ درصد) بودند. رتبه عمان در سهولت کسب و کار در سال ۲۰۱۹ عدد ۶۸ و در تجارت در مبادی مرزی نیز ۶۴ جهان بوده است.^۵

1- International Monetary Fund (<https://www.imf.org/en/Publications/CR/Issues/2021/09/10/Oman-2021-Article-IV-Consultation-Press-Release-Staff-Report-and-Statement-by-the-Executive-465431>)

2- World Bank (<https://data.worldbank.org/country/oman>)

3- International Monetary Fund (<https://www.imf.org/en/Countries/OMN>)

4- UK Government

5- World Bank (<https://wits.worldbank.org/countrysnapshot/en/OMN/textview>)

سیاست تجاری و اقتصادی عمان

سیاست تجاری عمان متأثر از نظام تجاری چندجانبه این کشور است. دولت عمان، از اهمیت یک نظام تجاری بین‌المللی باز و مبتنی بر قانون و بازار آزاد آگاه است و معتقد است چنین سازوکاری برای توسعه اقتصادی و بالا بردن استانداردهای زندگی مردم جهان ضروری است. بر همین اساس، این کشور از سال ۲۰۰۰ به سازمان تجارت جهانی پیوسته و قواعد نظام تجاری چندجانبه را در کانون سیاست تجاری خود قرار داده است. اهداف کلان سیاست تجاری عمان بر اساس اظهارات دولت این کشور عبارتند از: گسترش تجارت معطوف به توسعه کشور، گسترش و رشد تولید کالاها و خدمات قابل تجارت، تضمین دسترسی بیشتر کالاها و خدمات عمانی به بازارهای بزرگتر، خلق و گسترش موقعیت‌های شغلی برای مردم عمان، تأمین کالاها و خدمات در بازار داخلی با بهای مناسب، حفاظت از حقوق مصرف‌کنندگان و بالا بردن سطح استانداردهای زندگی مردم کشور عمان.^۱ محور طراحی و اجرای سیاست تجاری این کشور وزارت ترویج تجارت، صنعت و سرمایه‌گذاری است. پیشنهادات سیاستی مشخص تجاری در این وزارتخانه آغاز و پس از مشورت با وزارتخانه‌های دیگر برای تصویب به شورای وزیران تسلیم می‌شود. سپس این مصوبات حسب مورد در قالب یک فرمان سلطنتی توسط سلطان عمان ابلاغ و یا مستقیماً جهت اجرا ابلاغ می‌شوند. اهمیت سیاست تجاری عمان در میزان وابستگی بالای این کشور به تجارت بازتاب دارد؛ سهم تجارت از تولید ناخالص داخلی این کشور در سال ۲۰۱۹، ۸۱٫۵ درصد بوده است.^۲

شرکت‌هایی که به دنبال صادرات به عمان هستند باید در سامانه‌ای موسوم به بیان (Bayan) در وزارت بازرگانی، صنعت و سرمایه‌گذاری (MOCIIP) ثبت نام کنند. بیان یک سامانه دیجیتال است که تمام طرف‌های گمرکی از قبیل آژانس‌های دولتی، شرکت‌های کشتی‌رانی و ترخیص کالا، بانک‌های تجاری و نهادهای عامل بندرگاه‌ها و فرودگاه‌ها در قالب یک پنجره ارتباطی با تجار مرتبط می‌شوند و شرکت‌ها باید یک مجوز خاص برای واردات کالاهای در طبقه خاصی از رده‌بندی از جمله برای الکل، دام و طیور، اسلحه گرم و دخانیات دریافت کنند. واردات محصولات چند رسانه‌ای مشمول نظارت وزارت میراث، فرهنگ و ورزش است و بنا بر ملاحظات اخلاقی یا سیاسی شامل سانسور می‌شود. همچنین، وزارت اطلاعات انتشار محتواهایی را که به لحاظ اخلاقی مشکوک و یا به لحاظ سیاسی حساس تشخیص دهد به تأخیر انداخته یا ممنوع می‌کند.^۳

سیاست تجاری و ساختار اقتصادی عمان بر مبنای چندجانبه‌گرایی و موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای، خصوصی‌سازی و سند چشم‌انداز عمان ۲۰۴۰ استوار است.

1- State Report for WTO, p. 9

2- State Report for WTO, p. 9

3- USA Government (<https://www.trade.gov/country-commercial-guides/oman-trade-barriers>)

چندجانبه‌گرایی در تجارت و موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای

همانگونه که اشاره شد، دولت عمان تأکید زیادی بر تجارت آزاد داشته و از سال ۲۰۰۰ نیز عضو سازمان تجارت جهانی بوده است. بنابراین، چندجانبه‌گرایی اقتصادی اصل اساسی سیاست تجاری این کشور به شمار می‌رود. با این حال، این کشور از ظرفیت‌های سازمان تجارت جهانی برای مذاکره موافقت‌نامه‌های تجارت ترجیحی و تجارت آزاد دوجانبه نیز استفاده کرده است. علاوه بر این، ظرفیت‌های شورای همکاری خلیج فارس نیز برای شکل‌دهی به موافقت‌نامه‌های تجارت ترجیحی و آزاد به صورت گزینشی مورد استفاده کشور عمان قرار گرفته است. با این حال، عمان این دست از موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای را تنها به صورت مکمل نظام تجاری بین‌المللی چندجانبه می‌داند و نه جایگزینی برای آن. بنابراین، پادشاهی عمان به یک نظام تجاری چندجانبه بین‌المللی مبتنی بر تجارت و بازار آزاد ادامه خواهد داد. در حوزه تعرفه‌ها نیز سیاست‌های عمان ساده و سراسر است؛ این کشور برای همه شرکای تجاری خود، تعرفه مبتنی بر اصل کامله‌الوداد را اعمال می‌کند، مگر آن دسته از اعضای سازمان تجارت جهانی که با آن‌ها قرارداد تجارت آزاد یا موافقت‌نامه‌های منطقه‌ای دارد.^۱

عمان عضو شورای همکاری خلیج فارس است. یک منطقه آزاد تجاری از سال ۱۹۸۳ میان اعضای این شورا وجود داشته است. به جز برخی از محصولات، شورای همکاری یک تعرفه خارجی مشترک را مورد استفاده قرار می‌دهند. قانون‌گذاری عمومی در برخی دیگر از موارد اعمال شده است که شامل ابزارهای مشروط تجاری، قرنطینه‌های دامپزشکی و گیاهی می‌شود. عمان همچنین عضوی از منطقه تجارت آزاد پان عربی است که در قالب آن اغلب موانع تجاری میان اعضا از ۲۰۰۵ لغو شده است. این کشور معاهده تجاری دوجانبه با ایالات متحده دارد و از طریق شورای همکاری خلیج فارس با سنگاپور و اتحادیه تجارت آزاد اروپایی (EFTA) قرارداد تجارت آزاد دارد.^۲

خصوصی‌سازی

یکی از ارکان اقتصاد عمان برای آینده، برنامه خصوصی‌سازی است. این کشور تلاش می‌کند تا سهم بخش خصوصی را از اقتصاد افزایش داده و شرکت‌های دولتی را در همین راستا بازتعریف کند. بر همین اساس، سازمان سرمایه‌گذاری عمان^۳ تأسیس و بانی توسعه خصوصی‌سازی شد. اهداف خصوصی‌سازی در عمان به شرح زیر هستند:

- ایجاد فرصت برای بخش خصوصی تا بتواند در توسعه اقتصاد ملی مشارکت کند و سرمایه‌گذاری خارجی تشویق شود؛
- خلق رقابت و توسعه کارآمدی در استفاده از منابع؛

1- State Report of Oman for WTO, p. 13

2-Trade Policy Review, WTO Report. ()

3- Oman Investment Authority

- افزایش فرصت‌های استخدام برای شهروندان در بخش خصوصی؛
- کاهش بار مالی و اجرایی دولت.

فرمان سلطنتی شماره ۲۰۱۹/۵۱ فرایندهای خصوصی‌سازی دولتی را مشخص و گسترش نقش بخش خصوصی را تسهیل کرده است. فرایند خصوصی‌سازی در بخش الکتریسیته، برق، آب، ارتباطات، حمل نقل و بخش پسماندهای خطرناک پیشرفت‌های قابل توجهی داشته است.^۱

سند چشم‌انداز عمان ۲۰۴۰

مهمترین سند استراتژیک اقتصادی کشور عمان، چشم‌انداز ۲۰۴۰ است. این سند در سال ۲۰۲۱ منتشر شد و اهداف بلندمدت پادشاهی عمان را در دستور کار قرار داد. بر مبنای این سند استراتژیک، عمان یک نقشه راه طرح کرده است که با تکیه بر متنوع‌سازی و بهینه‌سازی اقتصاد، جایگاه این کشور را در حوزه رقابتی جهانی تثبیت کند. بر مبنای اظهارات سلطان هیثم بن طارق، «این چشم‌انداز بر شکل‌دهی دوباره نقش و روابط میان بخش‌های عمومی، خصوصی و مدنی متمرکز است تا از یک مدیریت اقتصادی مؤثر اطمینان حاصل کند؛ به یک اقتصاد ملی توسعه یافته، متنوع و پایدار دست پیدا کند و از محیط زیست و منابع طبیعی منحصر به فرد ملت محافظت کند.»^۲

سند ۲۰۴۰ بر مسئله سرمایه‌گذاری تأکید زیادی دارد. این سند چشم‌انداز، ۱۲ اولویت ملی را طرح می‌کند که سرتاسر زیست روزمره ملت عمان را در بر می‌گیرد:

- آموزش، یادگیری، پژوهش علمی و قابلیت‌های ملی؛
- سلامت
- شهروندی، هویت، میراث و فرهنگ ملی؛
- سلامتی و حمایت اجتماعی؛
- رهبری و مدیریت اقتصادی؛
- متنوع‌سازی اقتصادی و پایداری مالی؛
- بازار کار و استخدام؛
- بخش خصوصی، سرمایه‌گذاری و همکاری بین‌المللی؛
- توسعه استانداردها و شهرهای پایدار؛
- منابع طبیعی و محیط زیست؛
- سیستم نظارتی، حقوقی و قانونی؛

1- State Report of Oman for WTO, p. 6 ()

2- <https://www.2040.om/Oman2040-En.pdf>

• اداره بخش‌های اجرایی، منابع و پروژه‌های دولت.^۱

ایجاد یک سازوکار اجرایی مؤثر برای تسهیل خلق شغل و رشد کسب‌وکارها (در چارچوب یک زیرساخت پایدار) از اولویت‌های مهم این سند است. تامین رفاه و سلامت شهروندان به واسطه نظام آموزشی و بهداشتی و تعریف یک سیستم کارآمد که توزیع متناسب آثار رشد و توسعه اقتصادی را تضمین کند نیز از جمله دیگر اهداف این برنامه هستند. این چشم‌انداز تأکید زیادی نیز بر توسعه متعادل و پایدار همراه با سیانت از منابع طبیعی و محیط زیست این کشور دارد. بر مبنای این سند، برنامه‌های اقتصادی دولت باید همگام با استانداردهای روز محیط زیستی دنیا بوده و حاصل آن نیز فراگیر و موجب انسجام اجتماعی و به طور خلاصه، توسعه اقتصادی عادلانه و پایدار باشد.

سند عمان ۲۰۴۰ بر متنوع سازی اقتصادی، شهرهای پایدار و توسعه منابع آبی و گردشگری تکیه دارد. بر این اساس، یکی از اهداف کلیدی دولت این است که تا سال ۲۰۴۰ از نظر شاخص عملکرد زیست محیطی در میان ۲۰ کشور نخست دنیا قرار بگیرد. این شاخص کشورها را بر مبنای مانایی اکوسیستم و سلامت محیط زیست آن‌ها طبقه‌بندی می‌کند. عمان در حال حاضر در رتبه ۱۱۰ (از ۱۸۰) این فهرست قرار دارد.

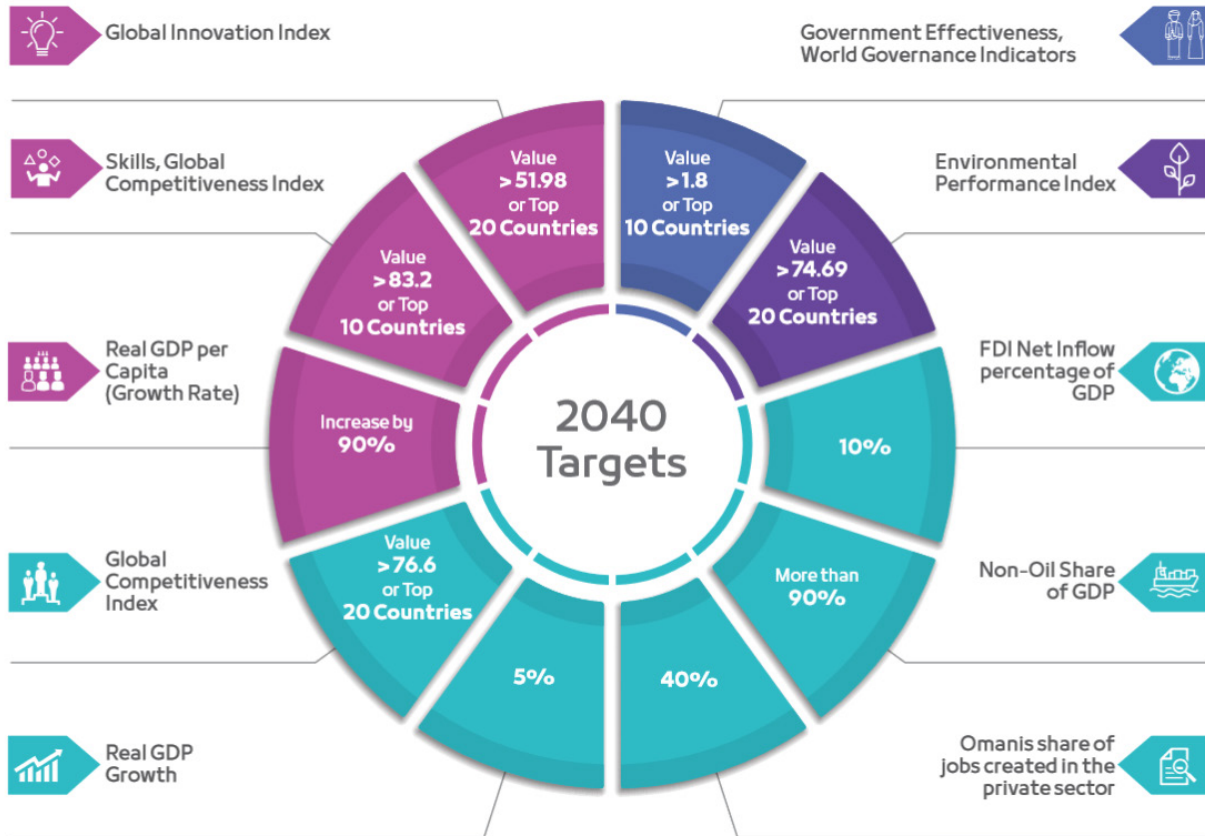
در حوزه اقتصاد کلان، سلطنت عمان در سند چشم‌انداز ۲۰۴۰ تلاش خواهد کرد تا سهم بخش غیرنفتی از تولید ناخالص داخلی را از ۶۱ درصد فعلی به ۹۰ درصد در سال ۲۰۴۰ ارتقا دهد. همچنین، تلاش خواهد شد تا رتبه این کشور در شاخص ابتکار جهانی^۲ از ۸۴ فعلی به ۲۰ برسد. علاوه بر این موارد، ارتقای استانداردهای زندگی از جمله دیگر برنامه‌های این چشم‌انداز است. خلق مدیریت محلی ماهر از جمله ابزارهای نیل به این هدف تعریف شده تا استخراج و استفاده مؤثر از زمین و منابع طبیعی تضمین شود.^۳

1- Oman 2040 Vision, p. 17. (<https://www.2040.om/Oman2040-En.pdf>)

2- Global Innovation Index

3- HSBC (<https://www.business.hsbc.co.om/en-gb/insights/optimising-sales/oman-vision-2040>)

تصویر ۱: اهداف سند چشم‌انداز عمان ۲۰۴۰ (منبع: وب‌سایت رسمی چشم‌انداز عمان ۲۰۴۰)

در جزئیات اهداف اقتصادی سند پیش‌بینی شده است تا سال ۲۰۴۰ تولید ناخالص داخلی سالیانه ۵ درصد و سرانه تولید ناخالص واقعی ۹۰ درصد افزایش یابد. همچنین، پیش‌بینی شده است که سهم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی از تولید ناخالص داخلی ۱۰ درصد افزایش پیدا کند و سهم بخش غیرنفتی از آن به بیش از ۹۰ درصد برسد. این سند تأکید زیادی بر افزایش سهم بخش خصوصی دارد و تلاش دارد که سهم بخش خصوصی از تولید شغل را به ۴۰ درصد برساند.

سند چشم‌انداز ۲۰۴۰ در اجرا شامل دو طرح ده ساله می‌شود. در برنامه ده ساله نخست، هر دوازده اولویت اصلی در قالب چهار زمینه متعاقب پوشش داده می‌شود: جامعه‌ای از افراد خلاق، یک اقتصاد رقابتی، منابع طبیعی و زیست محیطی، دولتی با سازوکار مسئول. در این راستا، تلاش می‌شود عمان به یک اقتصاد پایدار، متنوع و رقابتی و برخوردار از استانداردهای زندگی بالا دست پیدا کند. اهمیت چشم‌انداز ۲۰۴۰ برای طرح‌های کلان دولت به قدری بوده است که در سال ۲۰۲۰، وزارت توسعه سرمایه‌گذاری، صنعت و تجارت عمان بر مبنای فرمان سلطنتی شماره ۲۰۲۰/۹۷ جایگزین وزارت تجارت و صنایع عمان شد و با اصلاح ساختارهای این وزارتخانه و گسترش دستور کارهای آن به موتور پیشروی این سند بر مبنای چهار هدف زیر تبدیل شد:

- خدمت به استان‌ها و تأمین نیازهای شهروندان،
- بهبود کیفیت خدمات از طریق دگرگونی‌های دیجیتالی،
- اعطای اختیار لازم به بخش‌های اجرایی برای تمرکززدایی،
- مشارکت در رشد و پایداری اقتصاد ملی.^۱

ارزیابی سیاست تجاری عمان

سازمان تجارت جهانی به طور پیوسته و در بازه‌های زمانی مشخص گزارش‌هایی از دستاوردها، پیشرفت‌ها، مشکلات و روندهای کلی سیاست تجاری کشورها منتشر می‌کند. آخرین گزارشی که توسط این سازمان در مورد عمان منتشر شده است مربوط به سال ۲۰۲۱ است که مبنای این بخش از گزارش حاضر بوده است. مطالب این بخش به طور متناوب از ارزیابی سازمان تجارت جهانی از سیاست تجاری عمان^۲ و گزارش دولت عمان^۳ در راستای ارزیابی سیاست تجاری این کشور گرفته شده است.

عمان به نسبت همسایگان خود منابع هیدروکربنی کمتری دارد ولی با این حال نفت و گاز نقش مهمی در اقتصاد این کشور بازی می‌کند. در سال ۲۰۲۰، بخش نفت و گاز متولی ایجاد ۲۶,۲ درصد از تولید ناخالص داخلی، ۶۰ درصد صادرات و سه چهارم درآمدهای دولت بوده است. این کشور همچنین از سال ۲۰۱۷ به موافقت نامهٔ اوپک پلاس پیوسته و میانگین تولید روزانهٔ نفت این کشور از ژوئیهٔ ۲۰۲۰ به ۷۶۰ هزار بشکه در روز کاهش یافته است. کشورهای آسیایی مهمترین مقاصد صادراتی محصولات نفتی و همسایگان عمان در قالب شورای همکاری مهمترین مقاصد کالاهای غیرنفتی این کشور به شمار می‌روند. بریتانیا و ایالات متحده نیز مهمترین منابع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این کشور هستند.

طی سال‌های اخیر اقتصاد عمان با دو چالش هم‌زمان مواجه بوده است: کاهش بهای نفت و پیامدهای ناشی از همه‌گیری کووید. در حالی که اقتصاد عمان در سال ۲۰۱۶ به قلهٔ خود طی دهه‌های اخیر رسیده و با رشد اقتصادی ۵,۱ درصد یک اقتصاد رو به رشد و شکوفا را به نمایش گذاشت، این رشد اقتصادی در سال‌های بعدی کاهش یافت و در ۲۰۱۹ به رقم ۰,۸ درصدی نزول کرده و در ۲۰۲۰ به میزان ۶,۴ درصد کوچک شد. این عدد در سال‌های ۲۰۲۱ و ۲۰۲۲ به ترتیب به ۳ و ۴,۳ درصد رسیده است.^۴

به طور کلی بخش زیادی از درآمدهای دولت عمان وابسته به درآمدهای نفتی است و از سال ۲۰۱۴ این درآمدها به واسطهٔ کاهش بهای جهانی نفت به میزان دو سوم کاهش پیدا کرده است. دولت، در پاسخ به این کاهش درآمد، مالیات‌های جدیدی از جمله مالیات بر ارزش افزوده و مالیات بر مصرف را معرفی کرده

1- State Report of Oman for WTO, pp 3-4.

2- WTO report on Oman (https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/s295_sum_e.pdf)

3- Government of Oman Report for WTO (https://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/g295_e.pdf)

4- IMF (<https://www.imf.org/en/News/Articles/2022/10/05/pr22337-oman-imf-staff-concludes-2022-article-iv-mission>)

است. از سوی دیگر، سهم گمرکات از درآمدهای دولتی اندک و کمتر از ۲٫۶ درصد از درآمدهای دولتی است. به واسطه هزینه‌های بالای دولت عمان (عمدتاً ناشی از امنیت اجتماعی، سرمایه‌گذاری و توسعه زیرساخت‌ها و هزینه‌های ناشی از همه‌گیری)، بدهی عمومی ناخالص دولت در سال ۲۰۲۰ به ۸۱ درصد از تولید ناخالص داخلی رسید. این میزان در سال ۲۰۱۹، ۶۰ درصد و در سال ۲۰۱۴، ۵٫۴ درصد از تولید ناخالص داخلی بوده است که نشان از رشد سریع بدهی‌های دولت در کمتر از یک دهه دارد.

سیاست ارزی عمان بر مبنای نرخ ثابت است و موجودی ارز نیز تا حد بالایی مرتبط با بهای نفت است. بنابراین نوسانات در بهای نفت می‌تواند به تغییرات ناخواسته ذخیره ارز منجر شود که حاصل آن متأثر شدن نرخ ارز بانک مرکزی عمان و اهداف پولی آن است. در صورت کاهش بهای نفت، رشد بخش غیرنفتی عمان نیز تضعیف خواهد شد.

در دوران ارزیابی سازمان تجارت جهانی، ارزش واردات کالا حدود ۲۵ درصد و صادرات کالا نیز ۲۸ درصد سقوط کرد که عمدتاً ناشی از بهای پایین صادرات محصولات هیدروکربنی بود. در نتیجه، حساب‌های جاری از زمان ۲۰۱۵ با کسری مواجه بوده‌اند. در پایان سال ۲۰۲۰، کسری تراز پرداخت‌ها معادل ۱۰ درصد تولید ناخالص داخلی بود. با وجود این، در همین دوره، ذخائر مالی بین‌المللی عمان کاهش اندکی پیدا کرد که نتیجه ثبات در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و صدور اوراق قرضه است.

وزارت توسعه تجارت، صنعت و سرمایه‌گذاری عمان مسئول کلی تدارک سیاست تجاری است و کمیته ملی ایجاد شده در سال ۲۰۰۱ با سازمان تجارت جهانی در ارتباط است و سالیانه چند بار تشکیل جلسه می‌دهد. این کمیته زیر نظر وزارت مزبور بوده و نمایندگان از وزارت‌خانه‌های دیگر، سازمان گمرک و بخش خصوصی در آن حضور دارند. قوانین توسط وزارت‌خانه‌های مرتبط آماده و توسط کابینه به شورای دولتی و مشورتی ارائه می‌شوند و سپس توسط سلطان عمان با یک فرمان حکومتی منتشر می‌شوند. اهداف اقتصادی عمان در سند چشم‌انداز ۲۰۴۰ و نیز در برنامه‌های پنج‌ساله مستمر مشخص می‌شوند. هدف کلی این برنامه‌ها رسیدن به سطح توسعه‌یافتگی تا سال ۲۰۴۰، متنوع‌سازی تولید و صادرات و خلق فرصت‌های شغلی بیشتر برای عمانی‌ها است. همچنین، عمان به دنبال نیل به توازن بودجه، جذب سرمایه‌گذاری خارجی و حفظ نرخ تورم پایین است. برنامه توسعه ۲۰۱۶-۲۰۲۰ آغاز یک ابتکار موسوم به تنفیض^۱ بود که بخش‌های بسیاری از جمله تولید، گردشگری، معدن، ماهیگیری و حمل‌ونقل و لجستیک را پشتیبانی می‌کرد تا منابع درآمدی دولت تنوع پیدا کند.

عمان به عنوان یک عضو سازمان تجارت جهانی از سال ۲۰۰۰، سیاست‌های اصل کامله الوداد را برای همه شرکای تجاری خود اعمال می‌کند. این کشور هرگز به شکل مستقیم درگیر هیچ یک از مناقشات سازمان تجارت جهانی نبوده، اما در یک مورد به عنوان شخص سوم عمل کرده است. عمان در سال

۲۰۱۴ کمیته ملی تسهیل تجارت^۱ را تأسیس و در سال ۲۰۱۷ نیز توافق نامه تسهیل تجارت را تصویب کرده و از سال ۲۰۲۰ کلیه تعهدات خود را انجام داده است.

قوانین جدیدی در حوزه سرمایه‌گذاری در سال‌های ۲۰۱۹ و ۲۰۲۰ تصویب شد. قانون شرکت‌های تجاری در سال ۲۰۱۹ هم به سرمایه‌گذاران داخلی و هم خارجی اجازه می‌دهد در اشکال قانونی متفاوتی سرمایه‌گذاری کنند. مطابق قانون جدید سرمایه‌گذاری خارجی^۲، سرمایه‌گذاران می‌توانند بدون مشارکت سهامداران داخلی به سرمایه‌گذاری در عمان بپردازند. با این حال، سرمایه‌گذاران خارجی باید از رویه‌های نظارتی و بازرسی پیروی کنند. فهرستی که توسط وزارت توسعه تجارت، صنعت و سرمایه‌گذاری عمان تهیه شده، حوزه‌هایی را مشخص می‌کند که مختص به عمانی‌ها است. از آنجا که مالکیت زمین توسط خارجی‌ها عموماً ممنوع است، بیشتر سرمایه‌گذاران خارجی به راه‌حل‌هایی مانند اجاره بلندمدت و اجاره مبتنی بر پروژه رو می‌آورند. انگیزه‌های سرمایه‌گذاری شامل موارد زیادی از قبیل معافیت‌های مالیاتی و استثنائات در پرداخت‌ها هستند. مالکان عمانی شرکت‌های کوچک و متوسط می‌توانند از وام‌های جذاب بانک توسعه عمان استفاده کنند.

تعرفه‌های اعمال شده کامله الوداد در کشور عمان مبتنی بر تعرفه‌های عمومی شورای همکاری است که شامل سه نرخ است: صفر درصد (شامل ۱۱,۱ درصد کل خطوط تعرفه‌ای)، ۵ درصد (شامل ۸۷,۱ درصد کل خطوط تعرفه‌ای) و تعرفه‌های ترکیبی^۳ (شامل ۰,۳ درصد کل خطوط تعرفه‌ای). به جز ۲۰ خط تعرفه‌ای مربوط به محصولات زیرمجموعه تنباکو که شامل تعرفه‌های ترکیبی می‌شوند، دیگر خطوط تعرفه‌ای همه مبتنی بر قیمت^۴ هستند. واردات نوشیدنی‌های الکلی و گوشت خوک شامل تعرفه ۱۰۰ درصد می‌شود که یک نرخ تعرفه کاملاً ملی است (و نه بر اساس نظام تعرفه شورای همکاری). میانگین کلی تعرفه‌های اعمال شده عمان به صورت کامله الوداد ۵,۵ درصد در طول دوران ارزیابی بوده است، که به همان میزان ارزیابی‌های قبلی سازمان تجارت جهانی در سال‌های ۲۰۰۸ و ۲۰۱۴ است. تعرفه‌های ترجیحی بر واردات از دیگر اعضای شورای همکاری خلیج فارس، اتحادیه تجارت آزاد اروپایی (EFTA)، موافقت نامه تجارت آزاد پان عربی (PAFTA) و نیز سنگاپور و ایالات متحده اعمال می‌شود. میانگین نرخ‌های غیروزنی^۵ شامل ۲۸ درصد بر محصولات کشاورزی و ۱۱,۶ درصد بر محصولات غیرکشاورزی است. برای ۲ خط تعرفه‌ای نیز تعرفه‌های اعمال شده از میانگین نرخ‌های غیروزنی بالاتر است.

به لحاظ تسریع روندهای بوروکراتیک، سازمان تجارت جهانی ارزیابی کرده است که در عمان میانگین زمان ترخیص کالا برای واردات به ۷ ساعت کاهش داده شده است. در دوران همه‌گیری کرونا، عمان رویه

1- National Committee on Commerce Facilitation

2- New Foreign Capital Investment of 2020

3- Mixed

4- Ad Valorem

5- Bound Rate

واردات مستقیم از کشور مبدأ را برای افزایش سرعت و کاهش هزینه واردات اعمال کرد. این کشور همچنین گذار به ثبت الکترونیکی اسناد و ترخیص مجازی کالا را سرعت بخشیده است.

به دنبال تصمیم شورای همکاری در سال ۲۰۱۵، عمان در سال ۲۰۲۱ یک نظام مالیات ارزش افزوده ۵ درصدی را ابلاغ کرد. این مالیات به تمام کالاها و خدمات اعمال می‌شود مگر آن دسته که مرتبط با بهداشت، آموزش، خدمات مالی، کالاهای اصلی غذایی و حمل‌ونقل عمومی می‌شوند. به نوشیدنی‌های الکلی ۵۰ درصد و به گوشت خوک، سیگار و نوشیدنی‌های کربناتی ۱۰۰ درصد مالیات تعلق می‌گیرد. ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های وارداتی عموماً با هدف بهداشتی، امنیتی یا اخلاقی صورت می‌گیرند. ممنوعیت‌های وارداتی شامل مواد مخدر، تسلیحات، محصولات مشخص رسانه‌ای، و تعدادی از محصولات حیوانی مشخص هستند. عمان در سال ۲۰۱۵ قانون عمومی الحاقی شورای همکاری خلیج ناظر بر آنتی دامپینگ، مقابله به مثل و محافظت^۱ را تصویب کرد. چندین نهاد شورای همکاری خلیج فارس مسئول به کارگیری قانون هستند. در طول دوران ارزیابی، پنج ابزار تعیین کننده ضد دامپینگ و سه ابزار محافظتی در پیش گرفته شدند. این کشور رویه‌های قانونی فنی و استانداردهای در سطح ملی را تنها زمانی تأیید می‌کند که نیازی فوری وجود داشته باشد.

بر طبق ارزیابی سازمان تجارت جهانی، عمان هیچگونه تعرفه یا مالیاتی را بر صادرات وضع نکرده است. ممنوعیت‌های موقتی صادراتی بر چندین گونه ماهی تازه و یخزده اعمال می‌شود. در دوران کرونا، صادرات دستکش و ضد عفونی کننده دست ممنوع بود. از سوی دیگر، هیچگونه یارانه صادراتی نیز در عمان ارائه نمی‌شود، اما سه منطقه آزاد و دو منطقه ویژه اقتصادی برای تشویق صادرات در این کشور وجود دارد. قانون یکپارچه گمرکی شورای همکاری به صادرکنندگان این امکان را می‌دهد که در هنگام صادرات مجدد، تعرفه‌هایی را که به هنگام واردات پرداخت کرده بودند دوباره دریافت کنند. سازوکار دولتی اعتباری عمان^۲ اعتبارات بیمه‌ای را فارغ از ملیت صادرکننده، برای صادرکنندگان از عمان فراهم می‌کند.

در اقتصاد عمان کماکان مالکیت دولتی مهم است، هرچند خصوصی‌سازی برای سال‌های پیاپی هدف اصلی دولت بوده است. از زمان آخرین ارزیابی، در حوزه‌های ارتباطات و انتقال الکترونیسته خصوصی‌سازی جزئی انجام شده است. در سال ۲۰۲۰ اداره سرمایه‌گذاری عمان^۳ تأسیس شد تا شرکت‌های مختلف زیر مالکیت دولت را گرد هم آورد. در زمان تنظیم گزارش در ۲۰۲۱، ۲۹ شرکت وجود داشت که OIA مالکیت بیشتر از ۴۰ درصد آن‌ها را دارد.

در دسامبر ۲۰۱۴، عمان نخستین قانون رقابت را ابلاغ کرد. قانون ضد انحصار و رقابت^۴ هر فعالیتی را که

1- GCC Amended Common Law on Anti-Dumping, Countervailing and Safeguards

2- Credit Oman SAOC

3- Oman Investment Authority

4- Anti-Monopoly and Competition Law

تضعیف کننده رقابت باشد، ممنوع می‌کند. شرکت‌هایی که از موقعیت برتر خود سوءاستفاده می‌کنند، ممکن است تحریم شوند. مرکز حمایت از رقابت و جلوگیری از انحصار که در سال ۲۰۱۸ تأسیس و در سال ۲۰۲۰ در وزارت توسعه تجارت، صنعت و سرمایه‌گذاری ادغام شد، مسئول بررسی ادغام‌ها و سوءاستفاده‌ها است. قانون جدیدی نیز برای حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان از سال ۲۰۱۴ ابلاغ شده است که حقوق اداره حمایت از مصرف‌کنندگان^۱ را افزایش داده و مجازات‌های احتمالی را افزایش می‌دهد.

قانون‌گذاری در مورد تدارکات دولتی و مالکیت معنوی عمدتاً از سال ۲۰۰۸ آغاز شده است. مناقصه عمومی رایج‌ترین روش تدارکات کالاها و خدمات عمومی در عمان است. یک قیمت ترجیحی ۱۰ درصدی برای محصولات شرکت‌های عمانی و ۵ درصدی برای شرکت‌های دیگر اعضای شورای همکاری در نظر گرفته شده است. عمان همچنین عضو ناظر در موافقت‌نامه تدارکات دولتی^۲ است. علاوه بر آن، ناقضان حقوق مالکیت معنوی می‌توانند موضوع جریمه و زندان باشند. دفتر عمومی پیگرد قانونی می‌تواند اقدامات حقوقی را بدون نیاز به شکایت خصوصی در پیش بگیرد. یک استراتژی ملی برای حقوق معنوی در جریان است که معطوف به ساخت یک اقتصاد دانش بنیان بوده است.

یکی از ابعاد مهم استراتژی متنوع‌سازی اقتصادی عمان متوجه بخش کشاورزی و ماهیگیری است. دولت عمان هم‌زمان که به دنبال کاهش اتکا به واردات محصولات کشاورزی است، تلاش می‌کند تا صادرات این محصولات را هرجا که امکان دارد افزایش دهد. سهمیه‌های تعرفه‌ای یا محدودیت‌های کمی توسط دولت عمان بر واردات و صادرات اعمال نمی‌شود. در دوران ارزیابی سازمان تجارت جهانی، هزینه حمایت داخلی از بخش کشاورزی همچنان رو به کاهش داشت. در سال ۲۰۱۹، هزینه‌های این بخش ۸,۲ میلیون ریال عمان بود که کاهش چشمگیری را نسبت به رقم ۲۴,۵ میلیون ریال عمانی در سال ۲۰۱۳ تجربه کرده است.

از زمان ارزیابی قبلی سازمان تجارت جهانی، نهادهای متولی بخش معدن و انرژی ارزیابی شده و رشد چشمگیری داشته‌اند. وزارت انرژی و مواد معدنی ناظر کل توسعه سیاست‌های بخشی و فعالیت‌های مربوط به قانون‌گذاری در این حوزه بوده است. در سال ۲۰۱۳، استراتژی «ارزش داخل کشوری»^۳ برای نخستین بار در بخش انرژی ارائه شد و سپس در سراسر کشور به عنوان بخشی از استراتژی متنوع‌سازی ملی به کار گرفته شد.

بخش ساخت و تولید مسئول تقریباً ۱۰ درصد از تولید ناخالص داخلی عمان در بازه زمانی ارزیابی بوده است. با توجه به اتکای عمان به بخش معدنی، این بخش در تسلط فعالیت‌های مرتبط با نفت و گاز (از جمله پالایشگاه‌های پتروشیمی و مواد شیمیایی) است. بیشتر کارخانه‌های ساخت و تولید در محدوده‌های

1- Consumer Protection Authority

2- Government Procurement Agreement

3- In-Country Value

صنعتی، مناطق آزاد و مناطق ویژه تجاری واقع شده‌اند، جایی که نزدیک به فرودگاه‌ها و بندرگاه‌ها هستند.

بخش حمل‌ونقل و لجستیک نیز به عنوان اولویت‌های کلیدی سیاست متنوع سازی اقتصادی در نظر گرفته می‌شوند. دولت به شکل جدی برای گسترش و بهبود ظرفیت‌های حمل‌ونقل هوایی، زمینی و دریایی سرمایه‌گذاری کرده است. در حالی که وزارت حمل‌ونقل، ارتباطات و فناوری اطلاعات سیاست‌گذار اصلی در این حوزه است، گروه کاملاً دولتی اصیاد^۱ در سال ۲۰۱۶ ایجاد شد تا نماینده مالکیت دولتی در زیرساخت‌های دولتی در این حوزه باشد. تقریباً نیمی از توافق‌های دوجانبه خدمات هوایی شامل آزادی بدون محدودیت در ظرفیت، مقاصد و قیمت‌گذاری می‌شوند. بهره‌وری در بندرگاه‌ها به ویژه در مورد کانتینترها در طول دوره ارزیابی بهبود پیدا کرده است. با این حال، هدف رسیدن به خط راه آن سرتاسری ملی که مدت‌ها مورد انتظار بود، هنوز محقق نشده است.

زیرساخت‌های ارتباطی در عمان از زمان آخرین ارزیابی به شکل چشمگیری بهبود پیدا کرده است. اضافه بر اینکه از سال ۲۰۲۱ یک اپراتور جدید موبایل نیز مجوز گرفته است، از سال ۲۰۱۴ شبکه ملی فیبر نوری آغاز به کار کرده است و در حال حاضر ۵۴ درصد از مناطق شهری را پوشش می‌دهد. همه‌گیری کرونا، تقاضا برای بخش‌های مشخصی از خدمات مخابراتی مانند ویدئو کنفرانس و پخش ویدئویی را بالا برده است. برای مواجهه با این تأثیر، عمان چندین ابزار از جمله لغو ممنوعیت مکالمات VoIP را در پیش گرفته است.

در طول دوران بررسی، چارچوب قانونی خدمات مالی همچنان در حال بهبود و مدرن شدن بوده است. نهادهای متولی فرایندهای مجوزدهی مشابهی را برای بانک‌های داخلی و خارجی (یا با مالکیت خارجی) اعمال می‌کنند. محدودیت مالکیت در مورد خدمات مالی اسلامی (از جمله بانکداری و بیمه) مشابه با آن دسته از محدودیت‌هایی هستند که بر کسب‌وکارهای متداول اعمال می‌شوند.

بخش گردشگری نیز یکی از بخش‌های کلیدی برای برنامه‌های متنوع‌سازی دولت در نظر گرفته شده است و به عنوان منبعی برای استخدام‌های گسترده در نظر گرفته می‌شود. در این بخش نیز حضور دولت گسترده و نیرومند است، در حالی که محدودیت بر سرمایه‌گذاری خارجی همچنان وجود دارد. همه‌گیری کرونا تأثیر گسترده‌ای در این حوزه داشته است و بر مبنای گفته مقام‌های عمانی، از دست رفتن درآمدها در نتیجه ممنوعیت‌های مسافرتی بالغ بر ۲٫۶ میلیون ریال عمانی بوده است. برای کنترل این مشکل، ادارات دولتی و مؤسسات برای دو سال ۲۰۲۰ و ۲۰۲۱ از مالیات گردشگری و مالیات شهرداری مستثنی شدند.

روابط تجاری ایران و عمان

عمان دهمین شریک ایران در حوزه صادرات است و در حوزه واردات در جایگاه دوازدهم قرار دارد. هر چند روابط دو طرف در حوزه سیاسی همواره مثبت ارزیابی شده است، با این وجود روابط اقتصادی دو کشور تا قبل از برجام رقم قابل ملاحظه‌ای نبود. پس از توافق اولیه هسته‌ای این روابط به شکل قابل ملاحظه‌ای رشد و بعد از اعمال مجدد تحریم‌ها علیه ایران، حجم مبادلات تجاری کاهش پیدا کرد؛ با این حال در حوزه صادرات در سال ۱۴۰۰ و در حوزه واردات در سال ۱۳۹۹ مجدداً با افزایش حجم تجاری دو طرف روبه‌رو بوده‌ایم.

جدول ۱- مبادلات تجاری ایران و عمان^۱

سال	صادرات		واردات	
	وزن (متریک تن)	ارزش (میلیون دلار)	وزن (متریک تن)	ارزش (میلیون دلار)
۱۳۹۶	۱۹۱۱۵۶۰	۵۵۱/۶	۲۵۶۸۳۲	۲۱۶/۶
۱۳۹۷	۲۰۵۵۴۳۴	۷۵۷/۲	۳۸۵۲۸۵	۴۳۳
۱۳۹۸	۲۱۵۲۰۵۲	۵۳۳	۱۱۱۸۷۰	۱۶۹/۲
۱۳۹۹	۲۰۰۸۴۶۲	۴۳۸/۱	۱۲۸۰۳۷۲	۴۳۴
۱۴۰۰	۲۳۱۱۷۳۶	۷۳۶/۲	۱۰۹۷۱۵۷	۶۱۹/۴

بر اساس اطلاعات سال ۲۰۱۸، اقلام عمده صادراتی ایران به عمان شامل فولاد و آهن (۲۷۲ میلیون دلار)، سوخت‌های معدنی، روغن‌ها و محصولات تقطیری (۲۶۲ میلیون دلار)، مواد شیمیایی آلی (۶۹ میلیون دلار)، حیوانات زنده (۲۰ میلیون دلار)، میوه، آجیل، پوست مرکبات، خربزه (۱۷ میلیون دلار) و نمک، گوگرد، خاک، سنگ، گچ، آهک و سیمان (۱۶ میلیون دلار) بوده است؛ همچنین سبزیجات، غلات، محصولات لبنی، پلاستیک، شیشه، برخی ماشین‌آلات صنعتی و انواع بویلر دیگر اقلام صادراتی ایران به عمان بوده‌اند. در مقابل، ذرت دامی، سویای تراریخته، جو، کک و ذغال سنگ، انواع بیل‌های مکانیکی، ترکیبات مورد استفاده در ساخت روان‌کننده‌های صنعتی، فرومگنر، مولدهای گازی CHP، اسپکترومتر، دارو و مواد مورد استفاده در داروسازی و ایمپلنت‌های دندان‌سازی مهم‌ترین واردات ایران از عمان را تشکیل می‌دهد.

در سال ۱۳۹۹ گمرک‌های منطقه ویژه اقتصادی بندر امام خمینی، منطقه ویژه اقتصادی شهید رجایی، فرودگاه امام خمینی و منطقه آزاد تجاری انزلی، پایانه‌های اصلی واردات کالا از عمان بوده‌اند. در همین سال گمرک‌های منطقه ویژه اقتصادی شهید رجایی، شهید باهنر، منطقه ویژه اقتصادی بندر امام خمینی و کاشان نقش اصلی را در صادرات کالا به عمان داشته‌اند.^۲

۱- گمرک جمهوری اسلامی ایران

انرژی

صادرات گاز ایران به عمان از طریق خط لوله، از جمله موضوعاتی است که در نزدیک به ۲۰ سال گذشته در روابط دو کشور مطرح بوده است. نخستین بار در اواخر سال ۱۳۸۳ تفاهم‌نامه صادرات گاز به عمان میان وزرای نفت ایران و عمان به امضا رسید. بر اساس این تفاهم‌نامه ایران موظف بود که از سال ۱۳۸۷ روزانه ۳۰ میلیون متر مکعب گاز به عمان بفروشد؛ همچنین قرار بود از سال ۱۳۹۰ این حجم به ۷۰ میلیون مترمکعب در روز افزایش یابد؛ با این حال هر چند مطالعات ساخت خط لوله به عمان نیز انجام شد، تحریم‌های بین‌المللی علیه ایران از یک سو و ناتوانی وزارت نفت در افزایش ظرفیت تولید از سوی دیگر مانع اجرایی شدن این توافق شد.

در سال ۱۳۹۲، در سایه جدی شدن تلاش‌ها برای پایان دادن به تحریم‌های هسته‌ای علیه ایران، مقام‌های وزارت نفت، پیگیری‌ها برای صادرات گاز به عمان را از سر گرفتند تا جایی که وزیر وقت نفت اعلام کرد صادرات گاز به عمان از سال ۱۳۹۴ آغاز خواهد شد؛ با این حال این تلاش‌ها نیز بی‌نتیجه ماند. در اواخر سال ۱۳۹۵، بار دیگر مقام‌های دو کشور در خصوص ادامه فعالیت‌های پروژه احداث خط لوله صادرات گاز ایران به عمان توافق کردند؛ با این وجود فقدان ظرفیت تولید مازاد بر نیاز داخلی از سوی ایران، مخالفت ابوظبی با عبور خط لوله از آب‌های سرزمینی امارات و تحریم‌های پس از خروج آمریکا از توافق هسته‌ای مانع اجرایی شدن توافق شد.

با آغاز کار دولت سیزدهم، در حاشیه سفر رئیس‌جمهور ایران به عمان، مقام‌های نفت و گاز دو کشور، مجدداً در خصوص اجرایی شدن توافق صادرات گاز ایران به عمان از طریق خط لوله و توسعه مشترک میدان نفتی هنگام^۱ توافق کردند که این توافق نیز تا کنون به دلایل پیشین بر زمین مانده است.

موافقت‌نامه‌های در خصوص توسعه روابط تجاری و ترانزیتی

ایران و عمان دارای موافقت‌نامه‌های متعددی در زمینه توسعه حمل‌ونقل، سرمایه‌گذاری و تجارت هستند که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- موافقت‌نامه بازرگانی ایران و عمان که طی آن دو کشور در خصوص تسهیل موانع غیرتعرفه‌ای، تسهیل صدور روادید، فراهم کردن امکانات لازم برای تأسیس دفاتر و موسسات بازرگانی در دو کشور و رعایت اصل دولت کامله الوداد نسبت به یکدیگر در خصوص حقوق گمرکی، سود بازرگانی و همچنین تشریفات گمرکی مرتبط با واردات و صادرات کالا متعهد شده‌اند.^۲

- موافقت‌نامه تشویق و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری که بر اساس آن دو کشور متعهد به تشویق

۱- هر چند وزارت نفت ایران خبر توافق در خصوص شیوه تقسیم منابع میدان هنگام را اعلام کرده است، طرف عمانی این خبر را تکذیب و هر گونه توافق در خصوص این میدان را رد کرده است.

See: Oman denies agreeing to share production with Iran at joint gas field

۲- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

اتباع خود برای سرمایه‌گذاری در قلمرو طرف مقابل، تسهیل شرایط آن، فراهم کردن امکانات لازم برای جذب سرمایه‌گذاری و پذیرش سرمایه‌گذاری اتباع طرف مقابل در شرایط مشابه با کشور ثالث شده‌اند.^۱

- موافقت‌نامه اجتناب از اخذ مالیات مضاعف که طی آن دو دولت متعهد به عدم اخذ مالیات از شرکت‌های هواپیمایی طرف مقابل به واسطه سود حاصل از هر گونه حمل‌ونقل هوایی میان قلمرو دو کشور شده‌اند.^۲
- موافقت‌نامه کشتیرانی بازرگانی که بر اساس آن دو طرف متعهد به ارائه تمام تسهیلات لازم به منظور گسترش همکاری‌های متقابل دوجانبه در زمینه‌های کشتیرانی تجاری و حمل‌ونقل دریایی (شامل زمینه‌های تجسس و نجات، جلوگیری از آلودگی دریایی، هماهنگی تردد دریایی، بررسی نقشه‌های دریایی و تبادل اطلاعات این زمینه‌ها) و پذیرش گواهی‌های صادرشده از سوی طرف مقابل برای شناورها و خدمه آن‌ها شده‌اند.^۳

علاوه بر موارد فوق، ایران و عمان به همراه هند و روسیه، بر اساس موافقت‌نامه بین‌المللی تاسیس کریدور بین‌المللی ترانزیت کالا و مسافر متعهد به افزایش دسترسی طرف‌های متعاقد این موافقت‌نامه به بازارهای جهانی از طریق تسهیلات حمل‌ونقل ریلی، جاده‌ای، دریایی، رودخانه‌ای و هوایی، مساعدت در جهت افزایش حجم حمل‌ونقل بین‌المللی کالا و مسافر، تأمین امنیت سفر، ایمنی محموله‌ها و همچنین حفظ محیط زیست بر اساس استانداردهای بین‌المللی، هماهنگ‌سازی سیاست‌های حمل‌ونقل و فراهم کردن قوانین و مقررات در زمینه حمل‌ونقل مورد نیاز، تأمین شرایط برابر برای عرضه‌کنندگان انواع خدمات حمل‌ونقل کالا و مسافر در چهارچوب گذرگاه حمل‌ونقل بین‌المللی شمال-جنوب، کاهش مدت زمان ترانزیت از قلمرو کشورهای خود، به حداقل رساندن هزینه‌های ترانزیت و ساده‌سازی و یکسان‌سازی کلیه اسناد و تشریفات اداری (شامل امور گمرکی) ناظر بر حمل‌ونقل بین‌المللی کالا و مسافر هستند.^۴

علاوه بر این توافقی‌ها که به صورت قانون به تصویب رسیده است، دو کشور از تفاهم‌نامه‌های متعدد در زمینه‌های همکاری بین‌اتاق‌های بازرگانی دو کشور، مبادله اطلاعات فناوری، گردشگری، همکاری در زمینه منابع آب، تشکیل کمیته‌های تخصصی در حوزه‌های نفت و گاز، همکاری‌های علمی، امنیتی و سیاسی، گردشگری و کمیته پیگیری اجلاس‌های کمیسیون مشترک برخوردار هستند.

بر اساس قانون پیشین عمان در خصوص سرمایه‌گذاری خارجی در این کشور که در سال ۱۹۹۴ به تصویب رسیده بود، سرمایه‌گذاران خارجی مجاز به انجام هیچ‌گونه فعالیت تجاری در داخل عمان، بدون

۱- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
 ۲- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
 ۳- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
 ۴- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

شراکت رسمی با یک شخصیت حقیقی یا حقوقی تبعه عمان نبودند؛ قانون سال ۱۹۹۴، سقف مالکیت خارجی در این شراکت را ۴۹ درصد تعیین کرده بود که پس از الحاق عمان به سازمان تجارت جهانی، این میزان به حداکثر ۷۰ درصد افزایش یافت. در سال ۲۰۱۹ با تصویب قانون جدید سرمایه‌گذاری خارجی، بسیاری از محدودیت‌های پیشین از بین رفت. بر اساس این قانون که از ابتدای سال ۲۰۲۰ به اجرائی شد، سرمایه‌گذاران خارجی ملزم به داشتن یک شریک عمانی نیستند و می‌توانند مالک ۱۰۰ درصد سهام باشد. تا پیش از این چنین امکانی تنها در مناطق آزاد عمان وجود داشت.^۱ پیش از قانون جدید سرمایه‌گذاری خارجی، اتباع کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس اجازه سرمایه‌گذاری در سراسر قلمرو عمان، بدون داشتن یک شریک عمانی را داشتند.^۲ علاوه بر اتباع کشورهای عرب خلیج فارس، حتی پیش از اجرائی شدن قانون جدید، اتباع ایرانی امکان سرمایه‌گذاری در عمان به طور مستقل را پیدا کرده بودند. در حال حاضر علاوه بر امکان ثبت شرکت‌های تجاری، لجستیک یا تولیدی، سرمایه‌گذاران خارجی امکان مالکیت ۱۰۰ درصد سهام را دارند. همچنین ویزای کار برای کلیه سهامداران در صورت اجاره دفتر در عمان ارائه می‌شود؛ اتباع ایران از امکان افتتاح حساب بانکی ریالی برای شرکت و سهام‌داران، عدم نیاز به سرمایه اولیه در زمان ثبت شرکت، تمدید پروانه شرکت به صورت سالانه و امکان ثبت شرکت‌های چند منظوره برخوردار هستند. همه این تسهیلات مشروط به رعایت قوانین عمانی‌سازی نیروی کار در استخدام پرسنل است. این اقدام عمان در راستای تلاش‌های دولت این کشور برای توسعه اقتصادی عمان و تقریباً هم‌زمان با اعمال مجدد تحریم‌ها علیه ایران، در پی خروج ایالات متحده از ایران و همراهی امارات با سیاست فشار حداکثری دولت وقت ترامپ انجام شد و نقش موثری در افزایش مبادلات اقتصادی ایران-عمان داشت. در همین راستا، عمان در سال ۱۳۹۵ امکانات بندرگاهی در بندر صَحْم را که بندر شیلاتی بود، در اختیار ایران قرار داد. مطابق با گزارش اتاق مشترک ایران و عمان، این اقدام با توجه به فاصله اندک این بنادر با ایران، بهره‌گیری ایران از کشتی‌های کوچک با ظرفیت ۳ تا ۳۰۰ هزار تن برای صادرات به عمان و بالا بودن هزینه‌های بندرگاهی در بنادر بزرگ عمان انجام شده است.^۳

اقدامات دولت عمان در راستای تقویت روابط اقتصادی و تجاری با ایران، طرح‌های توسعه‌ای در صحرای دقم، بازدید مقام‌های عمانی از مرکز صنعتی ایران و مذاکرات میان مقام‌های دو کشور نشان‌دهنده عزم این کشور برای افزایش سهم خود در اقتصاد ایران است؛^۴ تلاش‌هایی که هم‌راستا با تلاش عمان برای تبدیل این کشور به یک هاب اقتصادی در تجارت اقیانوس هند صورت می‌گیرد.

با توجه به این نکته که عمان از یک سو در میان کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس از

1- Oman: New Foreign Capital Investment Law and Executive Regulations
2- Gulf Investment Registration

۳- ماجرای واگذاری بندر صحم عمان به ایران چیست؟
۴- الدقم الاقتصادية

کمترین منابع هیدروکربنی برخوردار است و از سوی دیگر در موقعیت جغرافیایی ویژه‌ای در میانه مسیرهای ترانزیتی بین‌المللی قرار گرفته است، سرمایه‌گذاری در حوزه صادرات مجدد برای این کشور دارای اهمیت بسزایی است. در این میان بندر دقم و طرح توسعه آن نقطه تمرکز طرح تحول اقتصادی و تنوع‌بخشی به منابع درآمدی در چارچوب اهداف چشم‌انداز ۲۰۴۰ عمان است. به منظور تحقق پتانسیل‌های بندر دقم در تجارت شمال-جنوب (که برخی آن را رقیبی برای جبل علی در سال‌های پیش رو می‌دانند)، ایران هم به عنوان بزرگ‌ترین بازار منطقه و هم به واسطه نقشی که می‌تواند در اتصال آسیای مرکزی و دریای عمان - به ویژه با توجه به موافقت‌نامه عشق‌آباد برای ایجاد دالان حمل‌ونقل بین ایران، عمان، قطر، ترکمنستان و ازبکستان - از اهمیت بالایی برای مسقط برخوردار است. از نظر مقام‌های عمانی فعال شدن شرکت‌های ایرانی در عمان و جذب سرمایه‌گذاری از ایران نه تنها ابزاری برای توسعه هر چه بیشتر بندر دقم و منطقه ویژه اقتصادی آن است، بلکه مسیری برای ایجاد پیوند استراتژیک میان اقتصادهای دو کشور و فعال شدن توافق عشق‌آباد محسوب می‌شود.

جمع‌بندی و توصیه‌های سیاست‌گذاری

با توجه به آنچه گفته شد، چندجانبه‌گرایی تجاری و موافقت‌نامه‌های تجاری منطقه‌ای، خصوصی‌سازی و سند چشم‌انداز ۲۰۴۰ اساس سیاست تجاری و ساختار اقتصادی عمان را تشکیل می‌دهند. در حالی که هدف چندجانبه‌گرایی تجاری (در قالب سازوکارهای سازمان تجارت جهانی و موافقت‌نامه‌های منطقه‌ای) ادغام اقتصادی هر چه بیشتر عمان در اقتصاد جهانی و ارتقاء جایگاه این کشور است، خصوصی‌سازی سیاستی است که با هدف افزایش نقش بخش خصوصی، کاهش تصدی‌گری دولتی و تبدیل آن به ناظر و تنظیم‌کننده و گسترش طولی و عرضی اقتصاد، بدون افزایش فشارها بر دولت دنبال می‌شود. سند چشم‌انداز ۲۰۴۰ نیز دو سیاست مزبور را با سایر مولفه‌های اقتصادی و اجتماعی، برای توسعه کشور هماهنگ می‌کند. در این راستا ضمن هدف‌گذاری مشخص کمی و کیفی، بخش‌های پیشران توسعه شناسایی و سهم هر یک از آن‌ها در دستیابی به اهداف مطرح مشخص شده است. این بخش‌ها که شامل کشاورزی، حمل‌ونقل و لجستیک، گردشگری، شیلات و معدن هستند بسترهای مناسبی را برای سرمایه‌گذاری خارجی و بخش خصوصی داخلی فراهم می‌کنند.

موقعیت جغرافیایی عمان در اتصال شرق - غرب و شمال - جنوب امکانات بی‌مانندی را هم‌سو با روندهای اقتصادی بین‌المللی برای این کشور فراهم کرده است. برخورداری عمان از یک اقتصاد باز شرط لازم برای بهره‌گیری از این امکانات و فعلیت یافتن پتانسیل‌های این کشور را فراهم کرده است. به عبارت دیگر رهبران عمان این نکته را درک کرده‌اند که تبدیل شدن این کشور به یک هاب تجاری، ترانزیتی و لجستیکی در گرو ادغام هر چه بیشتر در اقتصاد جهانی است؛ موضوعی که خود را در تدوین سند ۲۰۴۰

و سایر سیاست‌های اقتصادی این کشور نشان می‌دهد.

تجربه تبدیل دبی به یک هاب اقتصادی بین‌المللی و امکانات، محدودیت‌ها، فرصت‌ها و چالش‌هایی که این رویداد برای ایران ایجاد کرده است، ضرورت توجه ویژه به چگونگی پیشرفت طرح‌های اقتصادی عمان را دو چندان می‌کند. علیرغم محدودیت‌های شدیدی که فعالان اقتصادی ایرانی چه در بخش خصوصی و چه در بخش دولتی با آن روبه‌رو هستند، مشارکت در روندی که ممکن است به ظهور یک هاب اقتصادی بین‌المللی جدید در منطقه منجر شود ناگزیر به نظر می‌رسد. نکته مثبت، هم‌سویی این ضرورت با ماهیت روابط سیاسی دولت‌های ایران و عمان و نیز تمایل دو طرف به توسعه روابط اقتصادی است.

در این میان به نظر می‌رسد می‌توان رئوس کلی مجموعه اقداماتی که بایسته توسعه روابط اقتصادی و تجاری ایران و عمان است را در محورهای زیر خلاصه کرد:

- عمان دارای قراردادهای تجارت آزاد متعددی است؛ به گونه‌ای که این کشور با آمریکا، سنگاپور، ایسلند، نروژ، سوئیس، بحرین، لیبی، سودان، مصر، مراکش، سوریه، عراق، تونس، اردن، فلسطین، امارات متحده عربی، کویت، قطر، یمن، لبنان، عربستان سعودی و لیختنشتاین چنین توافق‌هایی را منعقد کرده است. از سوی دیگر پتانسیل‌های این کشور در حوزه لجستیک و تمرکز آن بر صادرات مجدد فرصت‌های مناسبی را برای ایران در خصوص دسترسی به بازارهای صادراتی ایجاد می‌کند.
- سرمایه‌گذاری و ثبت شرکت در عمان علاوه بر اینکه در میان مدت به همگرایی اقتصادی دو کشور منجر خواهد شد، در کوتاه مدت، به ویژه در شرایط تحریمی می‌تواند بستر حقوقی مناسبی برای رهایی شرکت‌های ایرانی از تحریم‌ها علیه اقتصاد ایران باشد.
- با توجه به موقعیت جغرافیایی عمان و دسترسی این کشور به آب‌های عمیق اقیانوس هند، شیلات همواره نقش مهمی در اقتصاد و امنیت غذایی این کشور داشته و از سوی دیگر دولت عمان در سال‌های اخیر توجه ویژه‌ای به ماهی‌گیری و صنایع مرتبط با شیلات داشته است؛ به طوری که در سال ۲۰۲۰ ارزش صنایع شیلات عمان به نزدیک ۹۸۰ میلیون دلار رسیده است.^۱ با توجه به اینکه صنایع شیلات یکی از پیشران‌های توسعه سواحل ایران در دریای عمان در قالب طرح توسعه مکران دانسته شده است، همکاری‌های ایران و عمان در این زمینه می‌تواند علاوه بر تأمین نیازهای داخلی، زمینه‌های صادراتی را برای این بخش از اقتصاد ایران فراهم کند.
- عمان از نظر منابع معدنی کشوری غنی محسوب می‌شود؛ با این حال این بخش از اقتصاد عمان حوزه‌ای بکر محسوب می‌شود؛ به طوری که سهم آن در سال ۲۰۲۰ تنها ۰٫۵ درصد از تولید ناخالص داخلی بوده است؛ دولت عمان در قالب نهمین برنامه ۵ ساله توسعه خود تلاش دارد سهم بخش معدن

1- Fisheries sector sees growth of 44.5% in 2020

از تولید ناخالص داخلی را به ۶,۵ درصد افزایش دهد. با توجه به توانمندی و تجربه شرکت‌های ایرانی در بخش معدن، این حوزه می‌تواند بستر مناسبی برای همکاری‌های اقتصادی دو طرف ایجاد کند.

- با توجه به بین‌المللی بودن اقتصاد عمان که سبب وجود رقاباتی برای ایران در سرتاسر جهان در بازار این کشور می‌شود، حفظ و ارتقاء جایگاه ایران در تجارت و اقتصاد عمان - بدون در نظر گرفتن تحریم‌ها - در گرو حذف موانع تعرفه‌ای از طریق توافق تجارت آزاد با این کشور است.